

Enligt den första kända mantalsslängden (från 1545) fanns det alltså i Nydala socken 27 hela hemman, torpen Boestad och Hult samt utjordarna Långökvarn och Söderskog.

Fram till 1600 upptogs ytterligare 12 torp. Det tidigare torpet Boestad hade skattlagts till $1/2$ mantal. I början av 1600-talet tillkom Abrahamstorp och Fägerhult, båda fjärdingshemman. De nyupptagna torpen blev - när de skattlades - uppskattade till $1/4$ mantal, utom Boestad och Brunnstorp, som skattlades till $1/2$ mantal. Ringås och Uveryd är senare förmedlade till $1/8$ mantal.

Under den expansiva nyodlingsperioden vid 1500-talets mitt upptogs i Nydala socken således 16 gårdar av socknens nuvarande 36 gårdar eller byar. Samtliga nyupptagna gårdar har avsevärt mindre areal än de gamla gårdarna. Den odlingsbara jorden på dessa nya gårdar var dessutom begränsad, och de är därför inte heller så splittrade i många brukningsenheter som de gamla gårdarna. Visserligen kan det anmärkas, att Bocklarebo har en avsevärd areal, men en stor del av den består av vildmosse, som inte ens lämpade sig för slätter och därför var av ringa eller intet värde.

På det senast upptagna hemmanet i socknen, Fägerhult, förekommer inte något torp eller någon backstuga. Det är den enda gården i socknen utan sådan bebyggelse.

OM JORDENATUREN

SKATTE

Skattebonden ägde själv sin jord - eller förvaltade den åt sin ätt - och erlade skatter för jorden till Kronan. Ursprungligen köpte skattebonden jorden - eller skattemannarätten till jorden - från Kronan. En sådan gård kallades skattehemman eller kronoskattehemman. Om en bonde under tre år inte kunde betala skatterna för jorden, blev hemmanet skattevrak och försålades, för att Kronan skulle få in sina skatter. Sådana skattevrak, som även kallades öde hemman, inlöstes ofta av länsmanen. Och det skedde såväl i Nydala som Hjälmseryds socknar. Om det var möjligt, försökte dock någon av gamla ätten att inlösa hemmanet.

Alla gårdar uppskattades till ett visst mantal, gårdatal eller hemmantal. Mantalet kunde, om skatteförmågan försämrades, förändras genom förmedling. En gård om ett mantal skulle kunna föda sin brukare med familj, samtidigt som han erlade vissa bestämda skatter till Kronan. Beroende på gårdarnas skatteförmåga indelades de i hela, halva eller fjärdedels hemman eller mantal. Om en eller flera familjer försörjde sig på gårdarna, var deras ensak, bara de betalade skatterna till Kronan. Innan nyupptagna gårdar var så stora, att de kunde skattläggas, kallades de torp.

Släktingars rätt att med förtur inlösa en gård som blev till salu - eller återlösa en gård som gått ur slakten - kallades bördsköp. Bördemannen hade därvid att erlægga bördslösen med en summa, som motsvarade gårdens uppskattade värde. För att offentliggöra en försäljning av en gård, skulle den tre gånger uppbyggas vid tinget. Om därvid ingen bördeman gjorde anspråk på gården, fick den fritt försäljas utom slakten.

FRÄLSE

Frälsehemman var sådana gårdar som köpts eller donerats till frälse. De frälse ägarna var befriade från många av de skatter, som åvilade skattebonden. En frälseman kunde indriva mer i skatt av sin frälselandbo, än vad en skattebonde hade att erlægga, men risken var då att gården blev utan brukare. Någon gång begärde en frälselandbo vid tinget rättelse i den skatt han skulle erlægga till frälsemannen och fick också sådan rättelse. Frälsebonden eller frälselandbon ägde inte den jord han brukade utan erlade arrende i olika former till frälsemannen.

Frälseräntan betraktades som fast egendom och ibland ägde frälsemannen endast räntan från en gård, under det att jorden med bördsrätt ägdes av skattefrälsebönder. Räntan kunde förvärvas genom att frälsemannen antingen köpte den från

Kronan eller försålde en frälsegård till skatte men behöll räntan. Genom att sälja frälseräntan fick Kronan - i den mån räntan inte redan var intecknad mot lån från frälsemannen - tillfälligt kontanter. Men den årliga inkomsten i form av skatter uteblev. För skattebonden innebar det ytterligare högre skatt, eftersom statens utgifter som skulle täckas med skatter kom att fördelas på ett färre antal skattskyldiga.

KRONO

Kronolandbon arrenderade en gård, som ägdes av Kronan och som alltså var eller hade varit boställe.

GÅRDARNA I NYDALA

I Nydala socken finns endast tre kronogårdar, Rössved Södergård som var boställe för adjutant vid Smålands Ryttare, Hättebo som var boställe för fältskär vid Smålands Ryttare och Hökaberg som varit prästgård från omkring 1723. Tidigare var Uveryd prästgård.

Av de 16 gårdar, som upptogs under 1500-talet, inköptes inte mindre än 13 till frälse under Nydala herrgård.

Ett frälsekattehemman i socknen var Bodaryd. Långt in på 1900-talet betalades därifrån frälseränta till baron Raab i Alvesta, en ättling till tidigare ägare av Nydala herrgård.

Av de tidiga domböckerna för Västra härad framgår, hur en del hemman styckats genom att på dem upptagits nya gårdar. Så sägs t. ex. följande gårdar ha styckats från Nydala har upptagits Bocklarebo, Flahult, Sköldsbo, Boestad, Valkö

- " Hunnavik: Lilla Hunnavik, Brunnstorp, Abrahamstorp, Rumleborg och Fägerhult
- " Klinthult: Bodaryd
- " Stora Byhult: Lilla Byhult
- " Sandvik: Solslätt
- " Staveryd: Långö utjord
- " Stora Bohult: Enebacken, Lilla Bohult
- " Svensbygd: Ringås
- " Siggaskog: Södre Skog

Enligt den muntliga traditionen i Nydala skall endast Dala, Intäkt och Klinthult ha varit bondehemman, som aldrig lytt under Nydala kloster. Visserligen kallas hela Nydala socken på 1500-talet klostersocken och alla hemman klosterhemman, men ovannämnda tre gårdar är såvitt bekant inte omnämnda som donerade eller köpta till klostret vid något tillfälle. Samma förhållande torde gälla för Rössved Norregård och Svensbygd.

OM RUSTHÅLL FÖRE INDELNINGSVÄRKET.

Under förberedelserna för indelningsverkets genomförande förekom vid rätten klagomål från ryttare i Nydala socken, att deras gårdar, som skulle utgöra ett helt hemman, var fråntagna några fjärdingshemman. Det oaktat skulle de hålla rustning för ett helt hemman. Av någon anledning hade alla dessa fjärdingar kommit i fru Karin Törneskölds ägo. Hon var änka efter Peder Gudmundsson Strömberg.

Första gången ett sådant ärende förekom var den 8 oktober 1673. Länsmannen Jonas Månsson anmälde för rätten - på ryttarnas vägnar i Klinthult, Staveryd, Bohult, Svensbygd, Haborarp och Hunnavik - att några fjärdingshemman skulle vara tagna ifrån bemälte kronogårdar, som ryttarna höll rustning och tjänade för, vilka fjärdingshemman fru Karin Törnesköld till Nydala nu possiderar (äger). Och de förmenade sig "i förmågo av Kungl. Plakatet de dato 2/5 1673" kunna vinna samma fjärdingshemman till kronogårdarna igen. Men eftersom frun inte var tillstädes, uppsköts till nästa ting.

Men innan detta ärende återkom, hade Kammarrätten begärt rannsaking om gårdar, som inte var skattlagda. Vid tinget den 1 juni 1674 anmäldes då i Nydala socken dels Långö kvarn, som var uppbyggd av kronohemmanet Staveryd och kunde estimeras (godkännas) för en fjärding med kvarn, dels Bygget, som var upptaget på Klinthult men som skattade för en fjärding till gården.

Den 19 juni 1674 kom för rätta ryttarna Lars i Klinthult, Jöns i Staveryd, Per i Stora Bohult, Erland i Svensbygd, Nils i Haborarp och Bengt i Lilla Hunnavik och klagade att några fjärdingshemman (resp.) Bodaryd, Långö kvarn, Enebacken, Ringås, Fägerhult och Abrahamstorp, som fru Karin Törnesköld nu possiderar, skulle vara tagna från bemälte kronogårdar, som de höll rustning för. Menandes de att efter Kungl. Plakatet av den 2 maj 1673 fjärdingshemmanen åter borde komma under kronogårdarna igen. Däremot inlade fru Karin Törnesköld en skrivelse och landshövdingens attest, att Peder Gudmundsson Strömberg fått Kungl. Brev 1646 och 1650, att fjärdingshemmanen var köpta från Kronan; alltså må ryttarna söka ändring hos Kungl. Krigskollegium.

Till detta är endast att säga, att hittills ingen ändring skett. Gårdarna fick utgöra full skatt, trots att fjärdingshemmanen var därifrån tagna.

Vid tinget den 3 mars 1679 presenterade Johan Erlandsson i Svensbygd ett synebrev av den 23/2 1630, enligt vilket torpet Ringås borde ligga under ryttaregården Svensbygd.

Ryttaren Per Perssons hustru Sigrid i Stora Bohult klandrade fjärdingshemmanet Enebacken, som lydde under Nydala.

Staveryd klandrade Långö kvarn (som efter branden flyttats till södra sidan om ån, och till vilken Nydala-herrarna tagit en utjord från Staveryd).

Ryttarkorpralen Sven Nilsson i Intäkt inlämnade 3 attester, att hans fader Nils Svensson i Intäkt hade brukat en äng Äckalaveken, som nu ligger under Vrigstads prästegård. Kyrkoherden i Vrigstad, herr Gislo, hade tillhandlat sig ängen av Per Persson (Torsson?) i Intäkt och lovat sig däremot vilja avstå alla prästräntorna av Intäkta gård. (Ängen ligger under Klinthult, utmed ån mitt för Uveryd.)

Haborarp klandrade torpet Fägerhult.

Anders Persson i Svenamo ryttarehemman klandrade, att Ohs bruks förvaltare låtit hugga bort skogen samt förtagit honom strömmen och sågkvarn, mjölkvarn och ålafiske.

Något resultat av dessa klagomål framgår inte av domboken, inte heller av klagomål vid tinget den 3 juli 1679, då ryttmästaren Stålhammar androg för rätten, att några torp, Ringås, Abrahamstorp, Enebacken, Fägerhult, Långö kvarn och Bodaryd samt en äng under Siggaskog (utjorden Södre Skog?) skulle brukas, possideras och hävdas under Karin Törnesköld, vilka torp skulle vara tagna av kavallerihemmanen Svensbygd, Lilla Hunnavik, Stora Bohult, Haborarp, Staveryd, Klinthult och Rössved till största men för dem som håller rustning. Ryttmästaren Stålhammar ville bringa dem till sina rätta boställen igen. - Därefter förekommer dessa mål inte vidare vid rätten.

Men vid tinget den 15 september 1679 gavs tingsbevis, att följande infanterihemman var öde: Hunnavik 1/2 öde 1678, Lilla Hunnavik 1/2 öde 1677 och 1678, Skaftnäs 1/2 öde 1677 och 1678 samt Hökabergr 1/2 öde 1678.

Till sist en notis, som också gäller ryttare, fast i annan bemärkelse. Vid durchmarscher (härens genommarscher) var det inte allt för stor skillnad, om det var svenska, danska eller andra soldater, som passerade trakten. Vid ting den 16 juli 1680 behandlades Kungl. Maj:ts befallning till landshövdingen att rannsaka om vad soldaterna tagit under sin marsch genom Småland. Värst drabbad var Hjälmseryds socken, där inte mindre än 31 hästar, 29 ston och ett par oxar stals av de svenska soldaterna. Nydala socken kom lindrigare undan, eftersom socknen låg vid sidan av kungsvägen. Men Tor Arvidsson i Byhult klagade, att majoren under överste Pahls regemente, Anders Rosenstråle, hade i skjutsning förliden höst tagit hans häst, och samma häst väl synnerligen behållit. Och Jakob Månsson i Siggaskog klagade, att när överste Pahls regemente marscherade för 2 år sedan, förkom honom hans häst. Hans pojke följde till Säby i Vedbo härad men kunde inte få hästen igen, och ingen vet vem som tog hästen.